

NILS ØSTLYNG
og NILS HALLAN

Hestøya

Fra den fjellknatten på Ytterøya hvor jeg i fjorten dager hver sommer har slikket sol, kan jeg se over til Hestøya.

Når det blåser opp litt foran en tordenbyge, ser man sjøen bryte mot steinene i fjæra, lengre vekk er den ikke. Jeg har lenge hatt lyst til å ro over for å se litt nærmere på denne vår nabøya, men De vet hvordan det er — man ligger der, solstrålene eter seg velbehagelig inn i huden og man blir spansk i tankegangen. «Manana», tenker jeg. Det betyr «i morgen» og er det eneste ordet jeg kan tenke på spansk. Men det er et godt ord når solen er gavmild.

Det er to hus derute, men de er tomme. Øya er øde og forlatt.

Men slik har det altså ikke vært bestandig. Strevsomme mennesker har dyrket jorden, satt merker etter seg. Merker som det går frasagn om. Mitt ferievertskap beretter med ærefrykt om en frukthave som uten skam kunne ha stått midt i Hardanger. Den er imidlertid ikke den eneste severdigheten derute. «Vakkerfjæra» kalles en liten strandstrekning, og navnet har den fått fordi man her kan finne en samling strandsteiner som i form og farge er en vederkvegelse for menneskeøyet.

Min ferienabo er amatørgeolog og helt «forsteinet» som han selv uttrykker det. Han har ærbødighet for stenene. Når de ligger i hans furete hånd forteller de sin historie, og i den historien er mennesket et fenomen som er kommet i den alle siste tiden, og som vel snart vil forsvinne for å gi plass til andre arter av liv.

En stille dag beslutter vi oss til å gjøre strandhugg. Koner og barn blir lastet inn, og vi begir oss ut på de duvende dønninger.

Her skal det ikke roes så man kjenner blodsmaken i neglerøtter. Tvert imot, vi skal nærme oss den øde ø med avmålt hastighet som det sømmer seg ferierende Robinsoner fra Ytterøya.

Båten skurrer omsider mot rullesteinene i Vakkerfjæra. Vrakgods er skyllet på land og er blitt liggende i flomålet, hvor vind og vær har fortsatt bølgenes arbeide med å fremheve treets karakter. Rundslipte tømmerstokker som en gang har unnsloppet en lense har her funnet en fredet plett. En kjøll fra en stor skute ligger her også. Hvor mange nautiske mil har den pløyet seg frem før den ble stedt til hvile i Vakkerfjæra?

Min sønn som er ti år har allerede et funn i hånden før vi andre har satt foten på land. En knyttnevestor grålig stein med et mønster i svart. — Det svarte er hornblendenåler, sier geologen, — legg merke til mønstret — det ligner et korn-nek, og tyskerne kaller det derfor «Garben skifer». Materialet den er fylt opp med er en glimmer som heter Muskovit. Den har sannsynligvis ligget 3—4 km nede i jordskorpen og blitt utsatt for et sterkt trykk. — Hvor gammel? — Tja, antagelig fra Kambrium eller der omkring, altså ca. 500 millioner år.

Han finner mange kjente og ukjente venner med rare navn. ½ Jaspis — mumler han og tar en matt grønn stein opp fra flomålet. — Og her er en porfyrir, den er født av en vulkan for millioner av år siden. —

Vi blir også bergtatt av pratet hans, men vi forlater ham likevel og tar en tur rundt øya. Vi kommer til gården, og det er med andakt vi nærmer oss de tomme husene. Alt er overmåte fruktbart. En kjempeblodbøk holder grenene beskyttende over hustakene, men det hjelper vel ikke. Hagen må ha vært et syn engang. Liljer og lupiner vokser vilt nå, og frukthaven som vi har hørt så mye om får oss til å måpe av beundring. Veien fra gården og ned til stranden går gjennom en stor skog, her er nok av alt til livets nødtørft og næring, det som vel mangler for å kunne bo her er en bedre adkomst til den øvrige verden.

Vi samler opp «den forsteinede» i Vakkerfjæra og ror tilbake. Hestøya blir mindre og mindre, og vi sitter og filosoferer over tidenes gang over denne lille plett på kartet.

Mot Hestøya

Foto: Nils Østlyng

Hva har skjedd på denne øya i riktig gamle dager? Er det noe interessant å berette? Ja, la oss se hva historikeren Nils Hallan sier om det i neste avsnitt.

*

Hestøya har rimeligvis vært bosatt og ryddet som en egen gård allerede i den tidlige middelalder. Noe direkte vitnemål om dette har vi ikke, men da eiendommen først på 1600-tallet dukker opp i skattebøkene, ser vi at det kviler egen skyld på den, — 1/2 spann til kongen og 8 marklag til Alstahaugkyrkja i Skogn, og den måten skylda er delt på, tyder avgjort på at den er gammel.

Den første beboer som vi kjenner navnet på er Oluff Hestø, som er nevnt i skattelistingene i åra 1621—1633. Han blir satt i gruppen «Husmænd», og grunnen til det kan vi først senere bli klar over. Etter ham kjenner vi ingen før i 1690, da Olle Hestøen

blir stevnet til tings i Levanger for drukkenskap på en alminnelig bededag og det midt i kirketida. Etter datidens strengt moralske lovsyn var det en forseelse som han måtte bøte nokså drygt for.

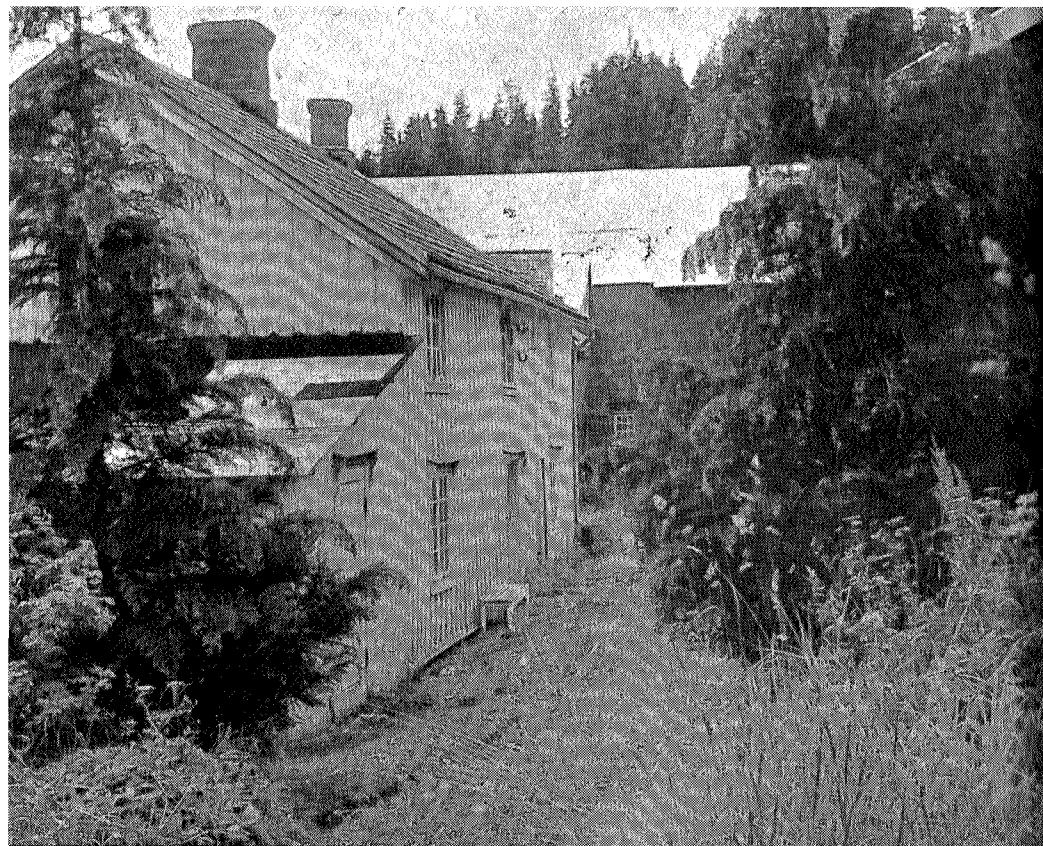
Olle Hestøen i 1690 kan vel være en sønnesønn av Oluff Hestø i 1633.

Når beboeren oppføres som husmann, skyldes det at det var en annen som betalte landskylda. Det var presten i Skogn. Før 1684 bodde presten på Eide, men denne gården hadde ingen sæter, og så hadde en eller annen prest langt tilbake i tida underhandlet med kongens fogd om å få leie Hestøya til det bruk. I 1665 skriver således soknepresten i Skogn, Hr. Raphael: «Den Ø som kaldes Hestøen har Mand efter Mand af Arilds Tiid fulgt Præstegaarden for en Sæter at have.» Den ensomme fiskerbonden som holdt til der ute, ble da på sett og vis husmann under presten.

I 1684 flyttet presten over til Alstahaug, men på samme tid kjøpte han kongens landskyld i Hestøya, slik at han nu ble odels-eier av den. Husmannsforholdet varte altså ved så lenge Hr. Raphael var prest, og etter hans tid også. Øya gikk i arv til hans etterkommere, men ngen av dem slo seg ned der ute. Eiendomsforholdet på 1700-tallet er omskiftelig. Øya går i arv og handel fra den ene til den andre, men alltid innenfor Hr. Raphaels etterslekt. Om beboerne vet vi lite. De betegnes fortsatt som husmenn.

I matrikkelen av 1723 finner vi en god beskrivelse av øya. Det heter at den beboes av en husmann som sår en tønne havre. Han har skog til gjerde og brenne og god leilighet til fiske. Jorda betegnes som tungvint og måtelig kornviss. Videre: «Dette er en liden Ø, hvorpaa ikkun boer een Husmand som nærer sig af Søen og een liden Øltap for Reisende som der undertiden kan fare. Bruges ellers kun til Havning.»

Slik som øya ligger til midt i fjorden, er det opplagt at den måtte bli sterkt frekventert av reisende. Det meste av trafikken mellom Trondheim og Levanger foregikk jo på jorden, og dersom været var utrygt, var det ofte beleilig å søke havn på Hestøya. Eneboeren derute kunne nok således tjene en god del på å gi folk husly for natten og et spinkelt traktement, som i datidens språk ble kalt «een liden Øltap for Reisende». Forholdet var det samme

Det er frodig rundt den gamle gården

Foto: Nils Østlyng

som på en mengde andre øyer. Der kunne slike overnattingssteder utvikle seg til å bli store handelssteder, som f. eks. Magerøya utenfor Hemnefjorden, Kjerringøy i Nordland og mange flere. På Hestøya var det ingen mulighet for en slik utvikling. Øya lå så altfor nær Levanger.

Utviklingen tok et annet spor, og det er meget mer interessant, fordi det ikke er det gjengse.

Øya gikk som nevnt i arv og handel mellom Hr. Raphaels etterslekt, som til dels var geistlige, til dels militære. Noen var også jomfruer. I 1775 er det løytnant Daniel Pristroph som er kommet i besiddelse av herligdommen. Han oppdaget nemlig at det var en herligdom, for det fantes ikke udyr på øya: ingen bjørner, ingen ulver, ingen jerver. Kort sagt: her var det en ren idyll i forhold til hvordan det var på fastlandet. Løytnanten

bestemte seg for å sette ut harer på øya, slik at han kunne ha et jaktfelt når han oppholdt seg i Skogn. Det var en aristokratisk tanke, hvor han nu kan ha fått den fra. Men han gjennomførte planen, og i 1775 inngikk han en avtale med kaptein Coldevin på Russgården om harejakta på Hestøya. Avtalen var slik. 1) Coldevin har jaktretten, når Pristroph ikke bor i Skogn. 2) Coldevin skal hver høst etterlate så mange harer at hareavlingen stedse kan konserveres. 3) Pristroph har rett til jakten når han bor i Skogn, men da skal Coldevin bli underrettet. 4) Coldevin skal holde oppsikt med at ingen uvedkommende driver jakt på Hestøen.

Avtalen ble innført i tingboka sammen med en regulær fredlysning av eiendommen.

Om husmannen hører vi ingenting. Det ser ut til at øya har manglet beboer i noen år.

Løytnant Daniel Pristroph ble gammel og mistet vel etterhvert interessen for jakt. I 1788 solgte han øya til sin sønn som også var løytnant. Han het Peder Pristroph, og det ser ut til at han har arvet sin fars interesser, for i 1794 må han henvende seg til sorenskriveren og be om en ny fredlysning over øya. Av fredlysningen ser vi at han gjerne vil bevare det rike fuglelivet på og omkring øya, men dette var i de senere åra blitt forstyrret av mennesker som hadde søkt havn der, tent opp bål og visstnok også drevet jakt. Pristroph hadde erfart — heter det i fredlysningen — «at adskillige og mange Voldsomheder har fundet Sted paa denne Øe, uagtet den i forrige Tider har været fredlyst.» Og så nevnes det at han har vært nødt til å nedsette en husmann som vaktmann der. Ved folketellinga i 1801 er det imidlertid ikke nevnt noen beboer på Hestøya, så vedkommende har vel ikke holdt ut i ensomheten. Fredlysningen satte jo nesten forbud mot besøk, og da var det også satt bom for den gamle næringsveien: «een liden Øltap for Reisende».

Enda en gang måtte Pristrophene skride til fredlysning. Det var i 1832, da Sebastian Pristroph satt som eier av øya.

Såvidt jeg vet er Hestøya det eneste jaktfelt i Innherred som er blitt gjenstand for tre fredlysninger. Og disse fredlysninger spenner jo over et nokså langt tidsrom: 1775 — 1794 — 1832. Jakta må ha vært betydelig nok, men i jaktlitteraturen er ikke Hestøya

omhandlet mer enn én gang. I «Norsk jæger- og fiskerforenings tidsskrift» for 1908 har signaturen N. M. H. skrevet en artikkel om «Fangst af rovfugle paa Hestøen». Men det må jo ha vært adskillig av andre fugler der også, for rovfugler har visst aldri opplevd å bli fredlyst.

Utviklingen i det forrige hundreåret og like enns i dette har ellers gått i den retning at dyrelivet har måttet vike for et rikere menneskeliv og fremfor alt for et rikere planteliv. Særlig i den siste mannsalderen, i den tida da familien Floan residerte der ute, er det floraen som har imponert. Og slik vil det forhåpentlig bli også i fremtida, for Hestøya er en grøderik plett som har alle betingelser for å bli en sann idyll, forutsatt at den får sitt stell.

I de siste åra har det rådd litt uklarhet om hvem som skal bli sittende med eiendommen, og det er vanskelig å spå noe om fremtida for øya. Muligens forblir den i privat eie, muligens kommer Skogn kommune til å overta eiendommen. Kor som er, så fattig som Trondheimsfjorden er på øyer, må vi nok regne med at sommerturistene snart for alvor vil oppdage Hestøya, og det vil selvsagt stille eieren overfor visse problemer, enten han nu vil se på slike besøk som en fordel eller en ulempe. I våre dager kan vel ikke beboeren ernære seg ved «een liden Øltap for Reisende», men iskrem og leskedrikker kan jo også være innbringende nok, hvis da ikke øyas egne produkter, f. eks. jordbær med fløte, skulle kunne utkonkurrere den standardiserte kiosk-maten.

Eventuelle turister bør i alle tilfelle merke seg at Hestøya har vært fredlyst av barske militære menn i tre generasjoner, og at dette faktum gjerne må bli påaktet den dagen da naturvernets historie i vårt land skal skrives. Øya bør til enhver tid være presentabel, ikke bare til besøk, men også etter besøk.

Før avgang. →
Foto: Egil Rein

